

SARAJEVSKI
RATNI TEATAR

SEZONA 24 / 25

Ministarstvo
kulture i sporta
Kantona Sarajevo

Općina Centar
Sarajevo

Federalno
ministarstvo
kulture i sporta

LUTRIJA
BOŠNJE I HERCEGOVINE

OSLOBOĐENJE SARAJEVA

Dušan Jovanović

Prema originalnoj drami „Oslobođenje Skoplja“

Adaptacija: Haris Pašović

Reditelj: Haris Pašović

Igraju

Djeca:

ZORAN Luka Sučić

VAVO Dino Hamidović

ANICA Una Bajrović

RENATA Livia Delibašić

HABIBA Merijem Serdarević

RAJKO Leon Rauković

Odrasli:

GEORGIJ Davor Sabo

LENČE Maja Salkić

LICA Hana Zrno

TAIB Kemal Rizvanović

NAČELNIK MAKS Jasenko Pašić

NACISTIČKI OFICIR WALDEMAR FISHER Alen Konjicija

SAFET HADŽIĆ CUGA Faruk Hajdarević

NANA ANA Mirela Lambić

HARMONIKAŠ ZAIM Fuad Šetić

Scenografija: Lada Maglajlić i Vedad Orahovac

Kostimi: Irma Saje

Kompozitor: Dino Šukalo

Koreografija: Larisa Lipovac Navojec

Mentorka za rad s djecom: Arma Tanović Branković

Dizajn svjetla: Haris Pašović i Nedim Pejđah

Video dizajn: Dino Hujić

Scenski govor: Dejan Sredojević

Šminka, maska, frizura: Sanela Aličković - Čatović

Korepetitor za glumce: Fuad Šetić

Harmonikašica: Iris Granulo

Snimljeni vokali: Danijel Žontar, Iles Bečei, Toni Toplan, Dejan Kajević, Alma Gabela, Azra Hadžajlić-Lemešević, Zdenka Vaniček, Nedim Bašić

Konsultant za njemački jezik: Eldina Jašarević

Konsultant za fizijatrijsku terapiju: prof. dr. Edina Tanović i dr. Alen Pojata.

Grafički dizajn: Naida Čelik

Producenti: Maja Salkić, Ishak Jalimam

Direktorica: Maja Salkić

Pravna služba: Nermin Klapuh

Računovodstvo: Medina Aganović

Sekretar: Jasmina Mešić

Blagajnik: Armin Lekić

Šef tehnike: Damir Fazlagić / Inspicijent: Goran Filipović / Marketing: Natalia Dmitrieva / Rasvjetljivač: Meho Bećirović / Video: Džani Dimovski / Dizajn tona: Danijel Jurišić / Majstor scene: Nurko Oprašić / Garderoba: Mersiha Hasečić / Dekorateri: Bajro Krupalija, Emir Šabić / Rekvizita: Sevda Oprašić / Nabavljač: Elvis Sijarić / Spremačice: Senija Mujak, Hadžira Bećirović / Izrada scenografije: Ramo Pamuk / Izrada kostima: Suvada Šišić – Bajić / Golubari: Samir Gazić, Abdulah Bogilović, Salih Bičakčić

O radu sa djecom

Rad s djecom u ovoj predstavi, uz kreativni tim i ansambl, vodila je i mentorka za rad s djecom. Djeca su tokom procesa bila zaštićena od scena koja nisu primjerena njihovom uzrastu. Za scene koje sadrže simulaciju nasilja, a u kojima učestvuju, glumci-djeca su pažljivo pripremljena. Tokom predstave, djeca imaju asistentkinju koja vodi računa o njima, i nemaju pristup scenama koja nisu primjerene njihovom uzrastu. Roditelji su sarađivali sa našim timovima u svim fazama procesa.

O tretmanu životinja

Prema golubu u predstavi se odnosimo primjenjujući potrebne standarde o zaštiti životinja. Golub ima svog golubara i zbrinut je prema pravilima o humanom postupanju sa životinjama.

DUŠAN JOVANOVIĆ

Dušan Jovanović je jedan je od najznačajnijih jugoslovenskih i slovenačkih dramskih pisaca i reditelja. Krajem šezdesetih godina, bio je jedan od osnivača teatra Pupilije Ferkeverk, početkom sedamdesetih godina, suosnivač i direktor eksperimentalnog pozorišta Glej, a od kraja sedamdesetih do sredine osamdesetih godina bio je direktor Slovenskog mladinskog gledališča. Bio je suosnivač jugoslovenskog pozorišnog projekta KPGT.

Drama „Oslobođenje Skoplja,“ objavljena 1977. Bila je revolucija u jugoslavenskom dramskom stvaralaštvu. Smatra se remek-djelom; jednom od najboljih drama ikada napisanih na južnoslavenskim jezicima.

Režirao je više od 100 pozorišnih predstava, među kojima su neke od najboljih jugoslovenskih predstava.

Dušan Jovanović je dobitnik velikog broja nagrada za dramski tekst i režiju, uključujući 10 Borštnikovih nagrada; 2 Sterijine nagrade, kao i nagrade na Festivalu MES Sarajevo, zatim „Bojan Stupica“, „Branko Gavella“ i mnoge druge.

HARIS PAŠOVIĆ

Preko dva desetljeća Haris Pašović je jedan od vodećih pozorišnih reditelja u Jugoistočnoj Evropi. Umjetnički je direktor East West Centra u Sarajevu; profesor Režije na Akademiji scenskih umjetnosti u Sarajevu. Režirao je u nekim od najvažnijih pozorišta bivše Jugoslavije i učestvovao u cijelom nizu festivala diljem svijeta (Edinburgh International Festival; Festival d'Avignon, i drugi). Njegove produkcije Wedekindovog „Buđenja proljeća“ kao i „Dozivanje ptica“, na osnovu Aristofanovog djela „Ptice“, postavljene u Jugoslovenskom dramskom pozorištu u Beogradu (1987-1990), svrstane su među vrhunce teatra u SFR Jugoslaviji. Tokom Opsade Sarajeva, Pašović je bio direktor Internacionalnog teatarskog festivala MES. Režirao je komade i producirao nekoliko predstava, između ostalih, sada već legendarnu predstavu, „Čekajući Godoa“ u režiji Susan Sontag. Njegove ratne režije predstava „Svileni bubnjevi“ (japanski klasični teatar noh) i „U zemlji posljednjih stvari“ Paula Austera, Sarajevski festivalski ansambl je igrao u pozorištu Petera Brooka, Bouffes du Nord u Parizu. Godine 1993., dok je Sarajevo još uvijek bilo pod opsadom, organizirao je prvi Sarajevo Film Festival, „Poslije kraja svijeta“. Pašović režira regionalne i međunarodne koprodukcije. Nakon što je bio direktor italijanskog međunarodnog festivala Mittelfest, osnovao je Sarajevo Fest. Dobitnik je mnogih nagrada.

SLOBODA I POZORIŠTE

U posljednjih 40 godina, nije bilo nijedne predstave koja je govorila o oslobođenju Sarajeva u Drugom svjetskom ratu. Mislim da, zapravo, takve predstave nije bilo nikad. To je veoma neobično, jer period okupacije Sarajeva 1941. – 45. je jedan od četiri najtragičnija perioda u istoriji Sarajeva. Građani Sarajeva bili su izloženi brutalnoj nacističkoj i ustaškoj okupaciji, svakodnevnom teroru, gladi, zatvaranjima i mučenjima. Sarajevski Jevreji, Srbi i Romi bili su izloženi genocidu, ostajali su bez posla i građanskih prava, i masovno deportovani u logor smrti Jasenovac u Hrvatskoj. Sarajevski muslimani i Hrvati koji su bili u pokretu otpora bili su hapšeni, mučeni, ubijani i zakopavani u masovne grobnice u samom gradu i okolini, a neki su bili deportovani u Jasenovac gdje su bili ubijeni na užasne načine. Ima neke jeze u činjenici da je broj ubijenih Sarajlija 1941- 1945. i 1992. – 1996. skoro identičan. U oba rata ubijeno je po oko 11.000 ljudi.

Drugi svjetski rat u Sarajevu je, također, period fascinantnog herojskog otpora okupaciji i teroru. Ilegalni antifašistički pokret, predvođen Komunističkom partijom Jugoslavije, bio je neprekidan i u stalnoj vezi sa partizanskim jedinicama koje su se borile protiv fašističkih vojski i izdajnika. Uporedo sa borbom za oslobođenje, stvarala se zajednička država Jugoslavija, koja se osniva u Jajcu krajem 1943. (Drugo zasjedanje AVNOJ-a). Partizani i sarajevski ilegalci oslobađaju Sarajevo 6. aprila 1945. kada počinje najprosperitetniji period u istoriji Sarajeva.

Drama u životu Sarajeva u Drugom svjetskom ratu i političke i socijalne ideje razvijene u tom periodu, imaju svoj uticaj do danas.

Drama „Oslobođenje Skoplja“ Dušana Jovanovića je remek djelo jugoslovenske drame. Objavljena 1977., postala je veliki događaj u jugoslovenskom teatru, režirali su je veliki reditelji i postavljena je s velikim uspjehom u Skoplju, Zagrebu i Beogradu, a igrana je po cijeloj zemlji. Mene je uvijek fascinirala sličnost istorijskih okolnosti u Drugom svjetskom ratu u Skoplju i Sarajevu. Oba grada su suštinski multikulturalna, oba grada su na rijeci, oba grada su bila okupirana i terorisana, i u oba grada je djelovao snažan ilegalni pokret otpora. Skopljane su okupirali nacisti i bugarski fašisti, a Sarajevo su okupirali nacisti i ustaše. Sve ostalo je bilo veoma slično. „Oslobođenje Sarajeva“, uz promjenu toponima i nekih ličnih imena, izgleda kao drama pisana za Sarajevo.

Glavni likovi u ovoj drami su djeca. Djeca su prve i najveće žrtve ratova. Nijedna životinjska vrsta ne ubija masovno pripadnike svoje vrste, uključujući mladunčad. To čine samo ljudi. Ljudi su najprimitivnija vrsta u prirodi.

Produkcijski, tehnički i administrativni tim pozorišta SARTR, dali su svoj maksimum u radu na ovoj predstavi.

„Oslobođenje Sarajeva“ je našlo svoj dom u ovom pozorištu. Glumci - djeca briljiraju, i svakodnevno su donosili radost na naše probe. Glumci koji igraju u ovoj predstavi su veoma posebni. Njihova ljubav prema pozorištu, talenat, znanje i posvećenost su impresivni. Ja volim tu njihovu predanost, taj „teatarski fanatizam“ kojem i sam pripadam. Poistovjećujem se sa rečenicom koju je napisala Susan Sontag o sebi: „Ja sam fundamentalista ozbiljnosti.“ Kreativni tim „Oslobođenja Sarajeva“ je dao mnogo više od sebe nego što je to njihov posao. Oni tako duboko čine sadržaj ove predstave, a njihova umjetnost je isprepletena u mreži arterija, vena i kapilara „Oslobođenja Sarajeva.“ Baš mi je bilo dobro raditi ovu predstavu, ponekad teškog sadržaja, ponekad prosvjetljujuću, ponekad neizrecivo lijepu.

Dušan Jovanović je bio moj voljeni prijatelj. Nikad nismo razgovarali o njegovom tekstu „Oslobođenje Skoplja“ za koji ja mislim da je najbolje napisana drama ikad na južnoslavenskim jezicima. Stalno smo razgovarali o pozorištu, ali se baš nikad nismo vraćali na naše tekstove i predstave iz prošlosti. Uvijek je sadašnjost bila ta koja nam je bila važna. Vjerujem da bi Dušan bio zadovoljan adaptacijom i našom predstavom „Oslobođenje Sarajeva.“ Ova predstava je bila potrebna Sarajevu. Ona je izrasla iz duha ovog grada, ona je veza sa ljudima koji su dali svoje živote za slobodu Sarajeva, i ona je priča o gradu u kojem je uvijek gorjela vatra otpora prema zlu.

SARAJEVO

1941. – 1945.

Između 6. i 15. aprila 1941. godine, nacisti su intenzivno bombardovali Sarajevo. 15. aprila, nacističke trupe su ušle u Sarajevo. Narednih dana, nacisti su vlast u Sarajevu predali ustašama Nezavisne Države Hrvatske (NDH), koja uvodi fašističke zakone i provodi masovne zločine protiv Srba, Jevreja i drugih građana Sarajeva. Dok je ustaški režim provodio teror nad građanima Sarajeva, grad je postao središte ilegalnog partizanskog otpora. Za vrijeme četiri godine okupacije, ustaše su ubile skoro 11.000 građana Sarajeva. Među njima je bio najveći broj Jevreja – skoro 9.000; također preko 1.000 Srba i oko 1.000 muslimana, Hrvata, Roma i drugih stanovnika Sarajeva. Najveći broj sarajevskih Jevreja, Srba i komunista je prisilno odveden u logor smrti Jasenovac u Hrvatskoj. Jasenovac je bio treći najveći zločinački logor u Evropi, a zatvorenici, u najvećoj mjeri Srbi i Jevreji, ubijani su na gnusne načine kojima su bili šokirani i nacistički oficiri.

Svi sarajevski Srbi su otpušteni s posla, a građani drugih nacionalnosti, koji su imali rodbinske veze sa komunistima, također su bili izloženi raznim vidovima pritisa i nasilja. U gradu nije bilo dovoljno hrane i osnovnih životnih namirnica i lijekova. Antifašistički otpor u Sarajevu, predvođen komunistima ilegalcima, bio je neprekidan i intenzivan.

Od sredine marta 1945., u blizini Sarajeva su bila stacionirana tri partizanska korpusa. U samom gradu ostalo je utvrđeno još 38.000 nacista, ustaša i četnika.

Borbe za oslobođenje Sarajeva počinju 28.3.1945. kada prema Sarajevu polazi sedam partizanskih divizija. U noći sa 27.3. na 28.3.1945. zloglasni Maks Luburić, ustaški komandant, je naredio vješanje 55 Sarajlija koji su prethodno mučeni u tzv. "Luburića vili" (bila je na mjestu današnjeg nebodera „Gorenje“ na Skenderiji). Nakon strašnih mučenja (peglanja, kuhanja, komadanja) ovi antifašisti su ubijeni i mrtvi obješeni na drveće na Marijin Dvor. Luburić je nastojao zastrašiti Sarajlije, kako bi omogućio bijeg ustaša iz Sarajeva.

Partizani su ušli na Vratnik 5. aprila 1945. Borci 16. muslimanske brigade, bili su prvi partizani koji su zakoračili u Sarajevo, spustivši se preko Vratnika i Kovača na Baščaršiju. Kroz Višegradsku kapiju jedinice brigade su prošle oko 17.30 sati. Likvidirali su njemački otpor u Vijećnici, istakli na njoj novu jugoslavensku zastavu, što je simbolično označilo oslobođenje Sarajeva od fašizma.

U samom centru grada ilegalci, prevodeni Vladimirom Perićem Valterom, su se borili zajedno sa partizanskim brigadama protiv ustaša, nacista i četnika koji su se bježali. Borbe su trajale tokom cijelog dana 6. aprila 1945. do predvečerja, kada je Sarajevo konačno oslobođeno.

HAMID DIZDAR - Pjesma zidar- skih radnika

O, u prejako zlato proljetnog sunca viknuti smjelo
sa najvišeg vrha tek sazidane kuće:

Ovdje je pobjeda!

Ovdje je Djelo!

to nam je najveća radost,

to su nam oduvijek želje najvrucije!

široj svijeta posijasmo naše radosti

i naše želje ostaše u tuđim rukama

Naše Misli,

naše mladosti

nestaju, troše se svakog sutona!

Noću ne stvaramo, pa smo u mukama!

Za sve ljude napravili smo stanove,

velike, svijetle i bijele ko snijeg!

Pod sve krovove,

u sve zidove

ostavili smo po komad svoje Duše,

zdrave, vedre, ko proljetni brijeg.

I psu smo mnogom napravili kuću,

gdje će nevremenom skoniti svoje svoje tijelo,

samo još svoju kuću nemamo Mi —

Zidari!

Hamid Dizdar je bio bosanskohercegovački pjesnik i antifašista, rođen u Stocu, brat Mehmedalije Maka. Rat je proveo kao ilegalac u Sarajevu, a po završetku rata krivo je optužen i proveo je pet mjeseci u komunističkom zatvoreničkom logoru na Golom otoku. U obnovljenom postupak dokazana je njegova nevinost i rehabilitovan je, ali je do kraja života bio povrijeđen tim postupkom komunističkih vlasti.

IVO LOLA RIBAR – Pismo Slobodi Trajković

„Najdraža jedina moja!

Pišući ovo pismo ja se pouzdano nadam – optimista sam, kao i uvijek! – da te ono nikad neće stići već da ćemo se nas dvoje vidjeti i uvijek ostati zajedno. Jer ovo pismo je zato i pisano.

U ovom trenutku, kada polazimo u posljednju, odlučnu etapu boja od kojeg zavisi, pored ostalog i naša lična budućnost i sreća, – želim da ti kažem nekoliko prostih i jednostavnih stvari.

U mom životu postoje samo dvije stvari: moja služba našem svetom cilju i moja ljubav prema tebi, najmilija moja. Našu sreću i život koji smo htjeli nismo, kao ni milioni drugih, mogli ostvariti izolovano, već samo preko naše borbe i nase pobjede. I zato su te dvije stvari u suštini, u meni samom, jedno.

Znaj dušo, da si ti jedina koju sam volio i koju volim. Sanjao sam i sanjam o našoj zajedničkoj sreći – onakvoj kakvu smo željeli, o sreći dostojnoj slobodnih ljudi. To je jedina prava sreća, jedina koju treba željeti.

Ako primiš ovo pismo – ako dakle ja ne doživim taj veliki čas, nemoj mnogo tugovati, najdraža! U svijetu u kome budeš tad živjela, naći ćeš, uvijek živ, najbolji dio mene samog i svu moju ljubav prema tebi.

Za tebe sam siguran da će tvoj put biti prav i onakav kakav mora da bude. Na njemu, na putu života naći ćeš osvetu i sreću.

Mnogo, mnogo te volim, jedina moja! I želim da nikad ne dobiješ ovo pismo, već da zajedno s' tobom dočekam veliki čas pobjede. Želim da te svojom ljubavi učinim onako srećnom kao što to zaslužuješ.

Uvijek tvoj. “

Ivo Lola Ribar je bio jugoslavenski i hrvatski intelektualac, komunista i jedan od organizatora partizanskog otpora i Narodno-oslobodilačke borbe Jugoslavije. Nacisti su ga ubili 1943. godine, u njegovoj 27. godini na Glamočkom polju. Pismo je napisao svojoj djevojci Slobodi Trajković. Nije ga nikad dobila – ubijena je u Beogradu, malo prije nego što je on poginuo. Njegov brat Jurica, slikar, bio je u partizanima i poginuo je u borbi, mjesec dana prije Ive, u 25. godini.

IVAN GORAN KOVAČIĆ –

Jama, poema

Krv je moje svjetlo i moja tama.
Blaženu noć su meni iskopali
Sa sretnim vidom iz očinih jama;
Od kaplja dana bijesni oganj pali
Krvavu zjenu u mozgu, ko ranu.
Moje su oči zgasle na mome dlanu.
Sigurno još su treperile ptice
U njima, nebo blago se okrenu;
I čutio sam, krvavo mi lice
Utonulo je s modrinom u zjenu;
Na dlanu oči zrakama se smiju
I moje suze ne mogu da liju.
Samo kroz prste kapale su kapi
Tople i guste, koje krvnik nađe
Još gorčom mukom duplja koje zjapi -
Da bodež u vrat zabode mi slade:
A mene dragost ove krvi uze,
I čutio sam kaplje kao suze.
Posljednje svjetlo prije strašne noći
Bio je bljesak munjevita noža,
I vrisak, bijel još i sad u sljepoći,
I bijela, bijela krvnikova koža;
Jer do pojasa svi su bili goli
I tako nađi oči su nam boli.
O bolno svjetlo, nikad tako jako
I oštro nikad nisi sinulo u zori,
U strijeli, ognju; i ko da sam plako

Vatrene suze s kojih duplje gori:
A kroz taj pako bljeskovi su pekli,
Vrskovi drugih mučenika sjekli.
Ne znam, koliko žar je bijesni trajo,
Kad grozne kvrge s duplja rasti stanu,
Ko kugle tvrde, i jedva sam stajo.
Tad spoznah skliske oči na svom dlanu
I rekoh: "Slijep sam, mila moja mati,
Kako ću tebe sada oplakati..."
A silno svjetlo, ko stotine zvona
Sa zvonika bijelih, u pameti
Ludoj sijevne: svjetlost sa Siona,
Divna svjetlost, svjetlost koja svijeti!
Svijetla ptico! Svijetlo drvo! Rijeko!
Mjeseče! Svjetlo ko majčino mlijeko!
Al ovu strašnu bol već nisam čeko:
Krvnik mi reče: "Zgnječi svoje oči!"
Obezumljen sam skoro preda nj kleko,
Kad grč mi šaku gustom sluzi smoči;
I više nisam ništa čuo, znao:
U bezdan kao u raku sam pao.
II.
Mokraćom hladnom svijestili me. Čuške
Dijelili, vatrom podigli me silom;
I svima redom probadali uške
Krvnici tupim i debelim šilom.
"Smijte se!" - ubod zapovijedi prati -
"Oboce svima pred krst ćemo dati!"
I grozan smijeh, cerekanje, grohot

Ivan Goran Kovačić je jedan od najvećih jugoslovenskih i hrvatskih pjesnika. Bio je u partizanima. Četnici su ga mučki ubili u okolini Foče, 1943. godine. Imao je 30 godina.

BRANKO MILJKOVIĆ - Poeziju će svi pisati

San je davna i zaboravljena istina
koju više niko ne ume da proveriti
sada tuđina peva ko more i zabrinutost
istok je zapadno od zapada lažno kretanje je najbrže
sada pevaju mudrost i ptice moje zapuštene bolesti
cvet između pepela i mirisa
oni koji odbijaju da prežive ljubav
i ljubavnici koji vraćaju vreme unazad
vrt čije mirise zemlja ne prepoznaje
i zemlja koja ostaje verna smrti
jer svet ovaj suncu nije jedina briga
ali jednoga dana
tamo gde je bilo srce stajaće sunce

i neće biti u ljudskom govoru takvih reči
kojih će se pesma odreći
poeziju će svi pisati
istina će prisustvovati u svim rečima
na mestima gde je pesma najlepša
onaj koji je prvi zapevao povući će se
prepuštajući pesmu drugima
ja prihvatam veliku misao budućih poetika:
jedan nesrećan čovek ne može biti pesnik
ja primam na sebe osudu propevale gomile:
KO NE UME DA SLUŠA PESMU SLUŠAĆE OLUJU
ali:
HOĆE LI SLOBODA UMETI DA PEVA

KAO ŠTO SU SUŽNJI PEVALI O NJOJ?

Branko Miljković je bio jedan od najvećih jugoslovenskih i srpskih pjesnika. Ubio se u Zagrebu, 1961.